

ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА НОВА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ЕКОКАТАСТРОФИТЕ

Ралица Берберова

*Нов български университет
e-mail: rberberova@nbu.bg*

Ключови думи: *екологични катастрофи, класификация, комбиниран тип*

Абстракт: *В настоящия доклад е направен преглед на съществуващи класификации на екокатастрофите. Представено е предложение за нова класификация на тези явления, която въвежда термина „екокатастрофа от комбиниран тип“.*

SUGGESTION FOR A NEW ECOCATASTROPHE CLASSIFICATION

Ralitza Berberova

*New Bulgarian University
e-mail: rberberova@nbu.bg*

Key words: *ecocatastrophies, classification, ecocatastrophy of combined type*

Abstract: *This report is a review of the existing ecocatastrophe classifications. A new classification of these phenomena is suggested, which introduces the term "combined-type ecocatastrophe".*

В науката и практиката се употребяват многобройни синоними на термина “природна катастрофа” – “бедствие”, “бедствено събитие”; за природни катастрофи най-вече сериозни, характеризиращи се с отчасти непоправими или необратими последици, се използват термините “катаклизъм”, “катастрофа”, “катастрофално събитие”. Терминът “катастрофа” често бива използван и в преносен смисъл. За “катаклизъм”, застрахователите разбират един инцидент или поредица свързани пожари, които биха причинили щети на собствеността, по-високи от 5-25 млн. долара (цифра в развитие). Проф. Гаро Мардиросян, д.н., предлага и въвежда употребата на термина “екокатастрофа” в България [1, 2].

Важна предпоставка за детайлно изучаване на дадени процеси и явления е тяхната правилна класификация. Класификация на екологичните катастрофи може да бъде направена по различни признаци: произход, периодичност, мащаб на щетите, брой жертви, територия на действието и т.н.

Много автори приемат, че според произхода си екологичните катастрофи биват 2 групи: антропогенни и природни.

Първите са следствие от човешката дейност, която е свързана както с развитието на индустриализацията и урбанизацията, така и с погрешни и престъпни стратегии и действия в развитието си. Антропогенни екокатастрофи могат да настъпят вследствие на химично, биологично, радиоактивно или друг вид замърсяване на въздуха, водите, почвата, което е следствие от нарушения в технологичния процес или аварийна ситуация в различни инсталации, а също така подобно замърсяване може да е следствие от умишлено увреждане на околната среда, например по време на военни действия или с цел терористична атака.

Природните екологични катастрофи възникват без участието и намесата на човека. Те могат да бъдат определени още и като екстремални геофизични явления, тъй като това са събития, при които геофизичните параметри на обкръжаващата ни природна среда се изменят и добиват екстремални стойности. Природна екокатастрофа може да настъпи както при рязко изменение на геофизичните параметри, така и при тяхното продължително отклонение със

стойности, които се различават от нормалните. Такива катастрофи са земетресенията, цунамита, наводненията, свлачищата, изригванията на вулкани, градушки, прахови бури, силни снеговалежи, падане на големи метеорити и т.н. Отделните природни екологични катастрофи са взаимосвързани и си взаимодействат, тъй като редица катастрофални процеси и явления, могат или директно да провокират други видове екокатастрофи, или да създадат предпоставки за тях. Такъв пример е земетресението, което може да генерира цунами, да провокира свлачищни процеси, да предизвика вулканско изригване, да доведе до появата на лавини или до наводнения и т.н.

От своя страна *природните екологични катастрофи* са класифицирани на базата на различни критерии.

Един от най-често използваните е генетичният критерий, който най-отчетливо откроява сложността при класификацията и терминологичните проблеми при тези екокатастрофи. Според някои учени естествените геоложки разрушителни процеси са групирани в три вида: геоложки, или това са процесите в литосферата (вулкани, земетресения, свлачища и т.н.), хидроложки – в хидросферата (наводнения, цунами и т.н.) и метеорологични – в атмосферата (урагани, суши, градушки, силни снеговалежи и т.н.). По отношение на екологичната опасност такава класификация е условна, тъй като дадена природна екологична катастрофа може да възникне в една сфера на Земята, а да се разпространи и да причини щети в друга или повече такива. Пример за това е вулканското изригване, което се дължи на процеси в земната кора, а нанася вреди в атмосферата и хидросферата. Или цунами, което се заражда най-често от силни водни земетресения, свлачища или изригвания на вулкани, а водната вълна се разпространява в хидросферата, като нанася катастрофални щети както в крайбрежните райони, така и по крайбрежната суша.

Земетресенията, цунами, вулканските изригвания, лавините, свлачищата и наводненията се отнасят към геоложки опасните явления. В последните години все по-често, обаче, наводненията и лавините да се отнасят към хидроложките явления.

Други автори предлагат природните катастрофи да се класифицират като геофизични, хидро-метеорологични и други бедствия [5]. Земетресенията, вулканските изригвания, причинените от земетресения цунами и свличанията на земни маси са категоризирани като геофизични бедствия, докато вятърните бури, наводненията, екстремалните температури, суши и причинените от силни валежи свличания на земни маси са категоризирани като хидро-метеорологични бедствия. Всички други бедствия, включително глад и епидемии, са включени в категория „други“.

По критерия периодичност природните екологични катастрофи се класифицират на:

- ✓ *няколко пъти в годината;*
- ✓ *в отделни години;*
- ✓ *в период на много години.*

Класификацията на екокатастрофите по територия на действието е полезна от практическа гледна точка. Например щетите, които ще нанесе един тропически циклон се разпростират на хиляди километри, а щетите от падането на една мълния – само няколко квадратни метра. Някои учени предлагат класификация на територията в 3 групи:

- ✓ *глобални;*
- ✓ *регионални ;*
- ✓ *локални.*

Тази класификация не може да се приеме напълно, тъй като под глобална екологична катастрофа би трябвало да се разбира такава, която се разпространява или по цялата земя, или на огромни територии от нея. Това именно налага някои от екокатастрофите в тази група да се отнесат и към регионалните. Проблемът за неточността на тази класификация е в различните мащаби на екологичните катастрофи от един и същи вид, тъй като например, в зависимост от силата и характера си едно вулканско изригване може да нанесе щети както на малка територия, така и на голяма.

Класификацията на екокатастрофите по размер на засегнати територии също не е точна. Проблемите при нея са аналогични на тези при гореразглежданата териториална класификация. Тук екологичните катастрофи за разделени в 4 групи:

- ✓ *глобални;*
- ✓ *зонални;*
- ✓ *регионални;*
- ✓ *локални.*

Друга класификация използва за критерий мащабите на щетите и най-вече човешките жертви, като природните екологични катастрофи са разделени в 3 групи:

- ✓ *заплаха за живота или гибел на не повече от 1000 души;*
- ✓ *смърт или заплаха за живота на 10 000 до 1 000 000 души;*
- ✓ *загинали или застрашени от смърт над 1 000 000 души.*

По критерия времетраене природните екокатастрофи могат да се класифицират на:

- ✓ *мигновени;*
- ✓ *траещи часове и дни;*
- ✓ *продължаващи седмици и месеци.*

Тази класификация също е относителна, тъй като някои екологични катастрофи могат да продължат както минути, така и дни и месеци, поради което следва да се класифицират в повече от една група. Такъв пример може да бъде изригването на вулкани.

Съществуват и класификации на природните екокатастрофи по форма и план:

- ✓ *териториални;*
- ✓ *линейни;*
- ✓ *точкови.*

Известни са също така и класификации на екологичните катастрофи според необходимите срокове за възстановяване на щетите. Такива класификации са твърде условни и са на едно от последните места по степен на обективност, тъй като сроковете за възстановяване на щетите в голяма степен зависят от социално-икономическото положение на определена държава.

Предложение за нова класификация на природните катастрофи

Както вече беше споменато по-горе, е прието по произход екокатастрофите да се делят на природни и антропогенни.

Станалите в последните 3-4 години наводнения в България изведоха на преден план проблема за установяване на причината за станалите бедствия и поемането на отговорност за причинените щети и човешки жертви. Бяха изказани различни мнения: 1. причината е от природен характер; 2. ненавременна и/или неправилна намеса на отговорните институции за почистване на речни корита, освобождаване на количества вода от язовири и др.

Във връзка с горепосочените предпоставки се предлага въвеждането на нов термин: екокатастрофи от “комбиниран” тип – екокатастрофа, причинена от природно бедствие и неправилна намеса и/или ненавременна намеса на човека (схема 1).

Предложение за класификация на екокатастрофите по произход

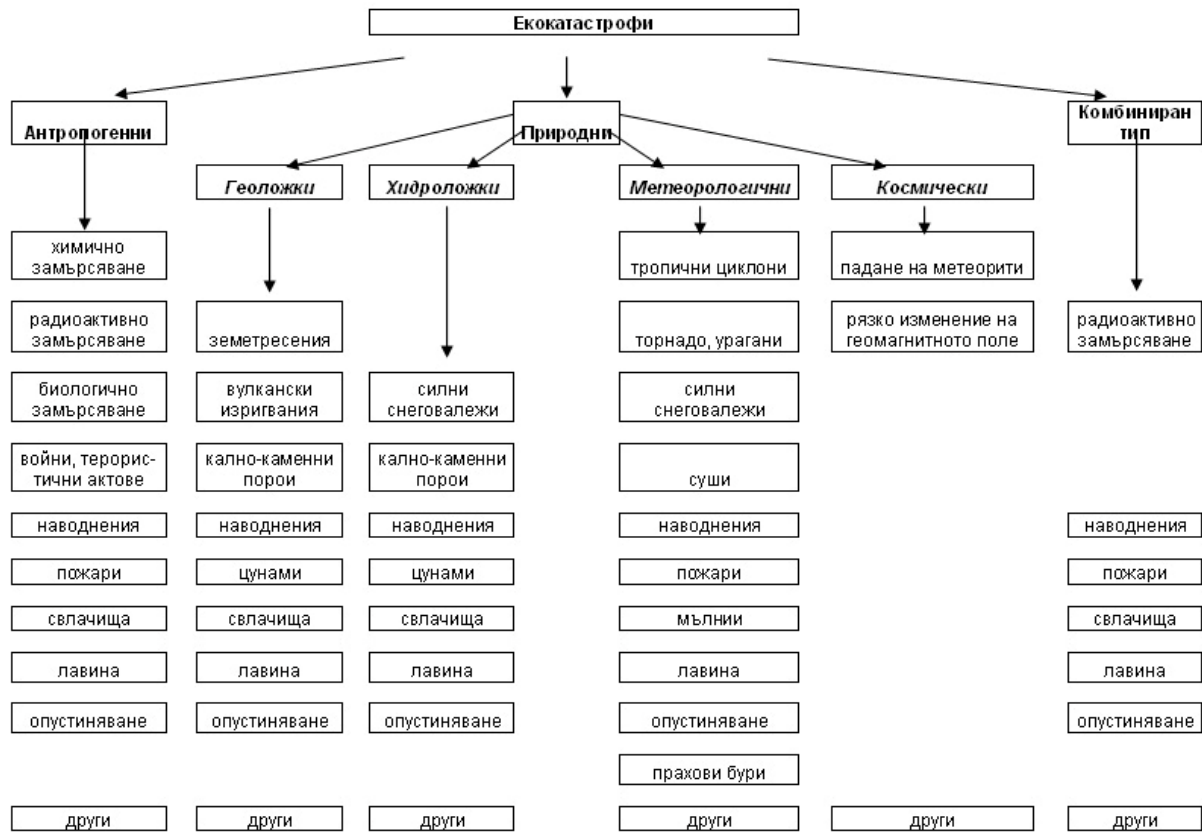

Схема 1

С въвеждането на този термин се цели да се оценят действията на отговорните лица. Това би довело и до улеснение в застрахователното дело, при изплащането на помощи на засегнатите от подобно бедствено събитие и др.

Литература:

1. Б р у ч е в, И., Геоложката опасност в България, С., изд. БАН, 1994
2. М а р д и р о с я н, Г., Екокатастрофи, изд. Ванеса, С., 1995
3. М а р д и р о с я н, Г., От Космоса срещу екологичните катастрофи, изд. БАН, С., 1993
4. М а р д и р о с я н, Г., Физични аспекти на екологичните катастрофи, Физика, 1996, с. 84-89
5. Natural Disasters Data Book'2005, ADRC (Asian Disasters Reduction Center), 2006